

Svätý Lazar ako väznica

Stafford Poole, CM

Známy vincenciánsky centrálny dom slúžil aj ako väznica

7. januára 1632 sv. Vincent de Paul podpísal kontrakt, čím budovy a celý svätolazarský areál pripadli práve založenej Misijnej spoločnosti. Týmto sa mladej komunite dostalo zábezpeky veľkého a produktívneho ústredného domu, ktorý počas mnohých storočí a v mnohých krajinách prepožičiaval svoj názov Vincentovej spoločnosti. Napokon malá vincentská spoločnosť prevzala väčšinu funkcií Svätého Lazara, včítane správy väznice alebo lepšie, polepšovne.

Svätý Lazar mal dlhú a bohatú históriu. Ako naznačuje jeho názov, pôvodne bol postavený ako nemocnica pre malomocných. Prvé zmienky o ňom sa nachádzajú v Privilégiu kráľa Ľudovíta VI, datované v roku 1122. Kráľ Ľudovít VII. (1137 – 1180) rozšíril jeho budovy a dal ich do správy Maltézskeho rytierom sv. Lazara, vojensko – náboženskému rádu, založenému v Jeruzaleme v polovici XII. storočia. Maltézske rytieri boli charitatívna organizácia, ktorej pôvodným cieľom bola starostlivosť o malomocných. Rád sa stal zvlášť vplyvným vo Francúzsku.

Postupom času sa Svätý Lazar vyvinul v dôležité cirkevné panstvo s mnohými obyvateľmi a s istými nezávislými právami. Mal svoj vlastný štátny znak a vlastný súdny dvor. Býval tradičným miestom zastavenia členov kráľovskej rodiny, pred ich formálnym vstupom do Paríža. Tu monarchovia prijímali prísahu vernosti rôznych tried mesta a tu bývala aj posledná zastávka pohrebného sprievodu členov kráľovskej rodiny, pred ich pochovaním v Saint Denis.

S ústupom malomocenstva z Európy boli činené pokusy vytlačiť Maltézskeho rytierov zo Svätého Lazara. Na počiatku XVI. storočia prešla administrácia Svätého Lazara do rúk kanonikom sv. Viktora, kongregácii založenej Viliamom de Champeaux v roku 1109 a sústredenej v slávnom kláštore a škole sv. Viktora v Paríži. Výsledkom bolo, že sa Svätý Lazar stal svojim charakterom viac kláštornickým. Všetci čo tu žili, či to boli kanonici alebo nie, sa riadili pravidlami sv. Augustína. Plochou bol areál rozmerný, celková výmera dosahovala 92 arpents (medzi 42 – 60 ha). Nachádzali sa tu extenzívne farmy a záhrady. V čase, keď tu žijúca komunita mala 11 členov, získal Svätého Lazara sv. Vincent.

Svätý Vincent a jeho „ stravníci „

Trošku neznáma, ale dávno existujúca bola súčasť histórie, keď Svätý Lazar započal plniť akúsi úlohu väznice. K tomu boli určené oddelené budovy a na hlavnom námestí boli koly so železnými obojkami, slúžiace k vystavovaniu kriminálnikov. Roku 1632, keď sem došla Misijná spoločnosť, väznica bola takmer prázdna. Mala dve skupiny obyvateľov : mladých mužov z popredných rodín (nazývaných tiež nenapraviteľní), ktorí boli sem poslaní na prevýchovu a asi tri alebo štyri psychicky choré osoby. Tieto dve skupiny, ktorým sv. Vincent hovoril „ stravníci „, zostali a pod novým vedením i polepšovňa i útulok pre mentálne chorých oživil a počet ich obyvateľov sa pozoruhodne zvýšil. Roku 1659 sa pohyboval v rozmedzí 50-56 osôb. Pretože boli blízko komunity, sv. Vincent kúpil v roku 1659 vzdialený dom za hospodárskymi budovami a tam boli „ stravníci „, premiestnení. Hoci, ako prior Svätého Lazara, sv. Vincent spravoval niekoľko susedných väzníc, tá vo Svätom Lazare vzbudzuje najväčší záujem.

Zakiaľ je postoj sv. Vincenta voči psychicky chorým dosť známy, je menej dokumentované jeho správcovstvo polepšovne a jeho vzťah k väzňom. Počas svojho života bol neústupný v zásade neprijímať nikoho, kto nebol poslaný oprávnenou kráľovskou alebo súdnou autoritou. Niektorí z väzňov za života sv. Vincenta boli pochybní kňazi alebo vagabundi a žobráci, ktorí sa vydávali za príslušníkov duchovenstva. Boli tu aj verejní rúhači, ateisti, alkoholici a dokonca i lupiči. Niekedy sa ženy pomstili na neverných milencoch zariadiac, aby ich poslali do Svätého Lazara.

Ale väčšinu väzňov tvorili neposlušní mladí muži, ktorých do Svätého Lazara posielali ich rodičia alebo príbuzní. V roku 1634 Jeana de Montholou dal zavrieť jeho opatrovník, pretože sa tajne zosobášil so ženou z nízkej sociálnej skupiny. Roku 1660 markíza d'Esne písala sv. Vincentovi a žiadala ho, aby zobral jej najstaršieho dvadsaťročného syna. Mladý človek k svojim rúhaniam, popretiu viery, návštevám nevestincov pridal i to, že využíjúc neprítomnosť rodičov, ukradol všetky peniaze a strieborné podnosy z ich domu. Neexistuje súhlasná odpoveď sv. Vincenta, ale pravdepodobne vyhovel žiadosti. Inokedy istý M. Demurard, pokladník z Lyonu, násilne dopravil svojho syna do Svätého Lazara. Mladíkovi bol určený duchovný stav, ale on dával prednosť manželstvu. Svoje benefíciá prepísal, ale nie na svojho brata, ktorého nepovažoval za toho hodného. Keď sv. Vincent videl okolnosti prípadu, pohrozil otcovi právnym zákrokom, ak nedá synovi slobodu. V inom prípade divokožijúci mladý muž si našiel útluk vo Svätom Lazare a krátko na to sa rozhodol zmeniť svoj život. Jeho matka myslela, že tento pobyt je dobrou príležitosťou uväzniť ho, aby bola zaručená jeho náprava, ale sv. Vincent to rozhodne odmietol.

Za života sv. Vincenta mala z piatich parížskych väzníc (polepšovni) spravovaných duchovnými, polepšovňa vo Svätom Lazare najlepšiu povest' v prevýchove zblúdených mladíkov. Istý vážený človek mal synovca, ktorý bol tak skazený, že sa príležitostne pokúsil zabiť svojho strýka. Mestský magistrát sa rozhodol poslať ho do Svätého Lazara, „kde majú dobrý systém disciplíny, aby ho priviedli na dobrú cestu.“ Podľa Louisa Abellyho, prvého životopisca sv. Vincenta, niektorí mladíci po absolvovaní výchovného programu vo Svätom Lazare sa dali na nábožný život. Uvádza tiež príbeh, keď jeden muž v dobrom postavení do tváre chválil sv. Vincenta, nazvúc ho útočiskom hriešnikov. Sv. Vincent odpovedal, že ten titul prislúcha iba Synovi Božiemu a jeho Matke.

Výsledky neboli vždy také úspešné. Je známy jeden útek zo Svätého Lazara, ešte za života sv. Vincenta. Brat Víta Františka de Montholon utiekol v marci 1635 takmer pred nosom sv. Vincenta.. Nie je jasné, či bol tento brat mentálne chorý alebo nepolepšiteľný. V inom prípade sa jeden z kňazov, ktorý bol funkcionárom domu, sťažoval sv. Vincentovi na mladého chovanca, ktorý sa zdal byť neprístupným akejkoľvek prevýchove a radil, aby bol mladík vrátený ku svojej rodine. Svätý Vincent odpovedal s neobľomnosťou:

Nemyslíte pane, že základnou pohnútkou, pre ktorú musíme prijímať stravníkov v našom dome je láska ? Teraz mi povedzte, či to nie je láska držať tu toho človeka, lebo keby sa nachádzal vonku, či by znovu neupadol do tých istých ťažkostí, ktoré spôsoboval svojim rodičom doteraz? Oni ho dali uväzniť so súhlasom magistrátu, pretože je to pekelný mládenec a nemôžu sa s ním nikam pohnúť. Priviedli ho sem k nám, aby mali v rodine aspoň trochu pokoja a s nádejou, že sa z Božej vôle polepší. Ale chciet' ho poslať späť, kým je aký bol, znamená chciet' zoslať starosti na rodinu, ktorá teraz, bez jeho prítomnosti, požíva pokoj. Jeho vyhrážky nestoja za to, aby sme sa znepokojovali, pretože z milosti Božej Spoločnosti veľa neškodí jeho mladá horúca hlava. Musíme dúfať, že tomu bude tak aj v budúcnosti.

Myslíte pane, že tento mladý človek nevie, že sú to jeho rodičia, čo ho tu držia. Vie veľmi dobre, že sú to oni, čo ho sem dali a nie my.

Z väčšej časti boli „stravníci“ oboch skupín, mentálne chorých i nepolepšiteľných podporovaní fundáciou zo Spoločnosti Velebnej Sviatosti. Tie rodiny, ktoré boli toho schopné, znášali náklady na pobyt samé. Väzňom neboli povolené návštevy. Väzni žili separovane od vincentskej spoločnosti, z ktorej ich nikdy nikto ani nevidel, ani nepoznal, okrem väzenského personálu a táto skutočnosť pomáhala postihnutým rodinám zachovať si dobrú povesť. Táto izolácia bola jedným z prostriedkov používaných na privedenie mladých mužov k rozumu. Nepolepšiteľní boli v izolácii dovtedy, kým neprejavili známky úprimného obrátenia. Pred odchodom sa od nich požadovalo utiahnuť sa k príprave na generálnu spoveď a sväté prijímanie.

V roku 1656 Vincent zistil, že bratia a domáci dávali „stravníkom“ podradné jedlo a víno, ba dokonca, že im servírovali odpadky. Pravdepodobne to tak robili skôr mentálne chorým ako nepolepšiteľným, ale svätý nerobil nijaké rozdiely. „To je, moji bratia, zlé!“ Po vyhrešení všetkých zainteresovaných dal prísne pokyny, aby sa chovancom dávalo to isté, ako kňazom. „Pozrite moji bratia, to je látka ku spovedi a poviem spovedníkom, aby si to uvedomovali.“

Svätý Vincent veril, že práca s nepolepšiteľnými a s mentálne chorými je svätá a Bohom zverená jeho komunite. „Ďakujeme Bohu, páni, že zveril tejto spoločnosti starosť o mentálne chorých a o nepolepšiteľných. My sme túto prácu nehľadali, bola nám daná Jeho Prozreteľnosťou, podobne ako aj ostatné diela Spoločnosti.“

Vo vzťahu k nepolepšiteľným zaznieva u svätca otcovský tón, keď prehlasuje: „Čo sa týka ostatných, ktorých máme v tomto dome a ktorí majú zdravý rozum, ale ho nepoužívajú správne, dovoľte mi povedať, že v dnešnom svete medzi mladými ľuďmi je veľké rebelantstvo a spustlosť a zdá sa, že je to zo dňa na deň horšie.“ V roku 1658, dva roky pred svojou smrťou, svätec znovu svojim spolubratom odporúčal prácu s mentálne chorými.

Najznámejší väzeň v XVII. storočí bol Henri Louis de Lomenie, gróf z Brienne. Po smrti svojej manželky v roku 1664 sa spojil s oratoriánmi a potom sa dal na poéziu a cestovanie. Počas jednej svojej zahraničnej cesty sa zaľúbil do vojvodkyne z Mecklenburgu a svoje city k nej verejne rozhlásil. Tým spáchal zločin urážky majestátu a Ľudovít XIV. ktorý dostal sťažnosť, ho povolal späť a dal ho uväzniť najprv u benediktínov, potom vo Svätom Lazare (1674). Strávil tam osemnásť rokov na podklade, že bol mentálne chorý. Keď mu jeden z jeho nájomcov odmietol platiť rentu, napísal vláde sťažnosť a tá poslala znalca, aby vec preskúmal. Gróf sa nestážoval ani na Spoločnosť, ani na jej generálneho predstaveného Jollyho, ktorý, ako sa gróf vyjadril, jednal s ním dobre. Mal požiadavku, aby jeho izba bola ďalej i od väzňov i od mentálne chorých. Znalec zistil, že gróf bol dosť rozumný. „Naznačil som pánom zo Svätého Lazara, aby mu prideliť izbu v ich dome. Myslím si, že by boli radi, keby mali honorár 2000 libier, ale nemajú náladu prejaviť o to ani najmenšiu starosť.“ Gróf naozaj chcel platiť viac, ale lazaristi to odmietli z obavy pred istými extravaganciami. Nič sa teda nezmenilo a gróf bol ešte v tom istom roku prepustený.

Väzenie v osemnástom storočí

V osemnástom storočí si francúzski lazaristi zvykli označovať budovu väznice ako „opevnený dom, pevnosť“, hoci názov väzba alebo korekcia by bol lepší. V tom čase mnohí z väzňov boli kňazi alebo hugenoti, ktorí sem boli poslaní konvertovať (mnoho ich ušlo), ale väčšina väzňov boli zblúdili synovia z dobrých rodín, ktorých ich rodičia internovali vo Svätom Lazare (tak, ako robili i v Bastille) v nádeji na ich polepšenie. Vyrieknutý trest sa obvykle vyhlásil v „lettre de cachet“, v kráľovskom rozkaze, ktorý bol individuálne doručený pred súdnym uväznením. Takýto alebo podobný súdny rozkaz bol jedinou cestou, ktorou mohol niekto byť uväznený vo Svätom Lazare. Od rodín sa očakávalo, že budú hradiť náklady na pobyt vo výške v akej im to bolo možné. Minimálny poplatok bol 600 libier ročne. V ňom boli zahrnuté náklady na stravu, sviečky a prádlo. Lieky a palivové drevo tiež platili rodiny. Priemerný poplatok bol medzi 600 – 1200 libier ročne. Vincentínski bratia sa starali o chod domu a o hmotné požiadavky väzňov.

Všeobecne sa dĺžka pobytu vo Svätom Lazare pohybovala od jedného do troch mesiacov. V roku 1732 tam bolo 44 väzňov, včítane kňazov, diakonov, obchodníkov a mladíkov z dobrých rodín. V roku 1771 tam bolo 56 väzňov, v roku 1788 okolo 40. V nasledujúcom roku ich bolo 20 a z nich 16 mentálne chorých.

Program vo Svätom Lazare sa snažil prevychovať obyvateľov väzenia pomocou kombinácie trestu a duchovnosti. Bol tam prefekt, poverený udržiavaním kontaktov s rodinami mladíkov a zachovávaním pravidiel. Špirituál denne pre nich slúžil sv. omšu a pokúšal sa o zlepšenie ich zmýšľania najmä tak, že im dával čítať duchovnú literatúru. Ako doplnok boli používané telesné tresty.

Jeden účastník napísal: „Bratský ústav je určitý druh banky, ktorá za svoje šeky vypláca ich držiteľovi určitý počet úderov.“ Ako vykonávateľ bitky bol zamestnávaný zvláštny zriadenec. Keď prišiel čas, odohrával sa okolo tohto flagellanta smiešny obrad, plný premršteného žargónu. Vstúpil do izby svojej obete, uklonil sa, ozdobne sňal z hlavy klobúk a lámanou, takmer nezrozumiteľnou francúzštinou povedal: „Pane, musím vás vyfliaskať a keď sa budete uhýbať, začnem znova.“ Jeho bič sa nazýval Pére Fonettard – starý muž, ktorý vo francúzskom folklóre sprevádzal svätého Mikuláša na jeho cestách. Nosieval brezovú metlu alebo viazanicu haluzí na bitie neposlušných detí a na chrbte kôš, aby do neho dal a odniesol deti mimoriadne neposlušné. Termín bol ekvivalentný pojmu strašidlo. Táto prax sa používala pri príchodoch „hostí“, ktorí boli na úvod vystavení preventívnej bitke.

To isté platilo aj u psychických bez rozdielu, u nich to malo, podľa lekárskej mienky tých čias, utišujúci efekt.

Výsledkom toho všetkého bolo, že sa väznica vo Svätom Lazare stala „hrôzou Paríža.“ Uväznenie vo Svätom Lazare malo tón spoločenského poníženia. Chevalier de Marlière, po niekoľkonásobných nútených návštevách napísal Princovi de Conti: „Svätý Lazar je typ miesta, ktoré kategorizuje človeka. Keby ma poslali do Bastilly, mohol by som po prepustení zaujať miesto medzi lepšími ľuďmi. Po prepustení zo Svätého Lazara som sa skotúľal medzi tých, čo nič neznamenajú.“

V podobnej nálade napísal d'Hartricourt, Abbé de Longue Dauphinovi (následníkovi trónu) v roku 1704 v sťažnosti na zachádzanie vo Svätom Lazare počas uväznenia. Prehlásil, že bolo s ním zachádzané „s prílišnou tvrdosťou“ a že bol tam daný intrigami svojich nepriateľov.

Napriek skutočnosti, že mohol byť prepustený, ale stále je tu držaný napísal: „ pre zlovôľu prokurátora Svätého Lazara, so zámerom držať tu vášho prosebníka kvôli vysokým poplatkom, ktorých prítťažlivosť spôsobuje, že ľudia tu sa uchylujú k čudným veciam.“ Sťažoval si aj na vyhrážky, bitku a ďalšie ponižovania.

Najznámejším väzňom vo Svätom Lazare v rokoch pred francúzskou revolúciou bol Pierre Augustín Caron de Blaumarchais, dobrodruh a autor Barbiera zo Seville a Figarovej svadby. Intrigy a spiknutia, ktoré obklopovali druhú hru a zároveň aj jej ničivý dopad, donútili Ľudovíta XVI. poslať Blaumarchaisa do, ako sa jeden životopisec vyjadril, „ toho hanebného väzenia.“ Blaumarchais očakával, že ho pošlú do Bastilly, ktorá bola považovaná za prestížnu, ale skončil vo Svätom Lazare, kde zostal šesť dní (v marci 1785). Vypomstil sa niekoľkými veršami:

Akýsi neoblomný lazarista
Mnohých iných nepriateľ
hrozný nástroj vzal
a použil na mojom chrbáte.
Svojim drsným trestom
Nezničil Carona.
Daj si ty, čertovej povesti
Pozor!

V skutočnosti sa zdá byť veľmi pochybné, že sa Blaumarchais stretol s Pierre Fonetardom. Podobne aj cintorín, ktorý mu vo Svätom Lazare ukázali je pochybnej autenticity.

Počas revolúcie

Keď bol Svätý Lazar v roku 1792 skonfiškovaný revolučnou vládou, celý komplex sa stal rozsiahlou väznicou. Časom v ňom bolo umiestnených nie menej ako 12 000 väzňov. Medzi významnými, ktorí tu strávili čas ako „stravníci“, nie však u lazaristov, ale u francúzskej revolúcie, boli diplomat Talleyrand, básnik Jean Antoine Roucher a markíz de Sade. Vari najbolestnejším z celého väzenia bolo to, čo vyjadril André Chénier, držaný vo Svätom Lazare pred svojou popravou.¹ Tu napísal jednu zo svojich posledných prác, podpísanú pristo Svätý Lazar. V nej opisuje reakcie svojich spoluväzňov, čakajúcich na istú smrť a svoj vlastný postoj k revolúcii, ktorá požiera vlastné deti.

Žijeme. Žijeme v ohavnosti. Prečo?

Musíme.

Ktosi ohavný, koniec koncov, jedáva a spáva.

Práve tu v tomto obklúčení, kde nám smrť robí škrabance,

Kde nás sekera berie k nášmu mučeniu,

Sú písané veľkolepé, zalúbené listy.

Manželia a milenci sú blázni.

Klebetenie.

Intrigy hlúpych.

Spievame tu.

Hráme tu.

Zdvíhame hore spodničky.

Skladáme piesne a múdre slová.

---

¹ Táto skutočnosť je uvedená v opere André Chénier od Umberta Giordana. V 3. dejstve je dej umiestnený v La prigione di San Lazzaro. Väznica Svätý Lazar.

Nejaký muž postrkuje a odráža balón nafúkaný vzduchom k povale a k oblokom, podobný rečiam sedemsto hlúpych darebákov, Z ktorých je Barére najvzdelanejší.²⁾

*Iný beží a iný skáče.
A sťaby politici a rozumkári revú a pijú a sa smejú.
A železné pánty dvier čoskoro zaplačú,
Zásobovač divokých sudcov, našich pánov sa objaví,
Kto bude obeťou, čo si žiada Herera dnes?
Každý sa strasie, počúva a každý s radosťou zistí,
Že to ešte nie je on.
Budeš ním zajtra, nezmyselne hlúpy.*

V roku 1850 sa Svätý Lazar stáva výlučne ženskou väznicou a zostáva ňou až do definitívneho zrušenia jeho budov na počiatku XX. storočia. Tým sa ukončila jeho storočia dlhá tradícia. História tejto tradície je zložená z dvoch častí, z tej lepšej a z tej, ktorá je poznačená vekmi, ktorými prechádzala. Jej najlepšie aspirácie, ako obvykle, zosumarizoval sv. Vincent de Paul:

„ Blahoslavme Boha, páni a bratia moji a ďakujme mu za to, že nás usmernil starať sa o týchto úbohých ľudí, postihnutých na rozume a zbavených možnosti sebakontroly, pretože slúžiac im vidíme a skusujeme, aké veľké a rozličné je ľudské utrpenie.“

Z anglického originálu preložil P. Bohumír Ďungel, CM

⁻² Narážka na Konvent, zákonodarné zhromaždenie, ktoré vládlo Francúzsku. Bernard Barére de Vieurac (1755-1841) bol delegátom z Pyrenejí.